

Kansainvälisyys ja paikallisuus

Suomen kirjastoseuran kehitysyhteistyöhankkeista yksi, kahden Namibian pakolaisen (Swapo) ja yhden Etelä-Afrikan tasavallan pakolaisen (ANC) kouluttaminen Tampereen yliopistossa kirjasto- ja informaatiopalvelualan hallitseviksi akateemiseksi kansalaisiksi on osoitus siitä, että seura on tulkinnut tehtävänsä kirjastotoimintaa edistävänä aatteellisenä järjestönä uudella tavalla. Koulutuskysymykset kuuluvat käytännöllisesti katsoen kaikkien kansallisten kirjastoseurojen ohjelmaan. Suomen kirjastoseura on avartanut tämän tehtävän koskemaan myös kehitysmaita.

IFLAN jäsenjärjestönä kirjastoseura on puolen vuosisadan ajan ollut osallisena kirjastoalan järjestöllisestä kansainvälisyydestä. Pitkään tuossa osallisuudessa painottui enemmän kansainvälistä virtausten välittäminen Suomeen kuin seuran jäsenten panoksen vieminen kansainväliseen yhteistyöhön. Kuluva vuosikymmen on ollut selvästikin muutoksen aikaa. Ensimmäisenä merkinä siitä oli aktiviteetin lisääminen IFLAN suuntaan nimeämällä omia edustajia sen toimintaryhmien, sektioiden, työhön. Seuraava askel oli päätös jakaa käytännön toimin paikallisesti saavutettua, suomalaista kirjastollista vaurautta tällä alalla vähävaraisemmille. Syntyivät afrikkalaiset kirjastoprojektit ja syntyi projekti kouluttaa nuoria afrikkalaisia kirjastoalalle Suomessa. Päätökseen kohdistaa koulutus ihmisiin, joissa henkilöityy kaksi aikamme ongelmaa, kehitys- ja pakolaiskysymykset, sisältyy samalla selkeä kannanotto apartheidiin, koulutettavien pakolaisuuden perussyhyin.

Kansainvälisyys ja paikallisuus eivät ole toinen toisensa pois sulkevia lähestymistapoja — tosin edellyttäen, että paikallisuus ei ole nurkkakuntaisuutta eikä kansainvälinen suuntautuminen omien paikallisten asioiden hoitamatta jättämistä. Tämän sanominen saattaa vaikuttaa triviaalilta, mutta kokemukseni mukaan niitäkin on, jotka kantavat huolta siitä, että kirjastosektorin tiettyjen osa-alueiden edistäminen omassa maassa jää kansainvälisen vastuun korostamisen jalkoihin. Huolta on toki lupa kantaa siitä, että tarvittavat voimavarat eivät hevin kartu suhteessa lisääntyviin tehtäviin, mutta tämän huolenpidon luuttaminen paikallisuuden ja kansainvälisyyden vastakkainasetteluksi on käsitteellistä selkiintymättömyyttä.

Suomen kaltaisessa väestöpohjaltaan pienessä maassa pulmana on monissa asioissa henkilövoimavarojen rajallisuus. Pulmia aiheutuu

myös siitä, että kehitysyhteistyövaroja osoitetaan nimenomaan kehityskohteisiin, mutta ei niinkään yhteistyöhankkeiden vaatimien kotimaisten voimavarojen vahvistamiseen. Erityisesti tämä koskee ulkomaalaisille Suomessa annettavaa koulutusta. Tieteentekijä-lehden numerossa 4/1987 (s. 22—23) Timo Talonpoika kiinnittää huomiota siihen, että »toiminnassa käytetään korkeakoulujen parhaita opetus- ja tutkimusvoimia, jotka täten ovat määräaikoja poissa omista tehtävistään. Tehtäviä hoidetaan viransijais- yms. järjestelyin. Tuloksena ei ole korkeakoulujen henkilökunta- ja muun resurssipulan lientyminen eikä lisärahoituksen saaminen.» Kirjoittaja ei suhtaudu kielteisesti kehitysyhteistyöhön, tietotaidon vientiin eikä ulkomaisten asiantuntijoiden kouluttamiseen Suomen korkeakouluissa. Hän pitää näitä asioita niin tärkeinä, että ne tulee tehdä kunnolla eli että niihin on saatava kunnolliset voimavarat, »mutta näitä resursseja ei saa ottaa sieltä, missä resursseja on muutenkin vähän.»

Ei Timo Talonpoika väärällä asialla ole. Myös Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informaatiikan laitoksessa tällaiset kysymykset ovat nousseet esiin, sillä kieliongelmiin ja erilaisen pohjakoulutuksen takia ulkomaalaisopiskelijoille on jouduttu laatimaan oma opetusohjelma. Se taas on merkinnyt sekä heille erikseen järjestettyä harjoitusopetusta että »rääätälintyönä» annettua luentotyypistä opetusta. Edelliseen on käytetty tuntiopetusmäärärahoja, jälkimmäisestä on huolehtinut vakinainen opetushenkilöstö joko korvauksetta varsinaisen opetusvelvollisuutensa lisäksi tai käyttämällä osan säädetystä opetustuntimäärästä tähän tehtävään. On tehty juuri siten kuin Timo Talonpoika kirjoituksessaan sanoo, että ei pitäisi tehdä: Resurssit on otettu sieltä, missä niitä on muutenkin vähän. Aineellisten voimavarojen mittaamisella on kuitenkin se paha vika, että mittaus ei kerro mitään siitä, mitä aineettomien voimavarojen puolella on saavutettu.

Koulutushankkeellaan kirjastoseura on pakottanut suomalaiset kouluttajat arvioimaan paikallisuuden ja kansainvälisyyden ulottuvuuksia opetuksen sisällöissä. Omia pohdiskelujani taustoitaa kokemukseni ulkomaalaisena opiskelijana Yhdysvalloissa 30 vuotta sitten. Suunnitellen kätelyssä sain kuulla, että takapajulasta tulleen ei odotettu pystyvän suorittamaan tutkintoa, ei ainakaan samassa ajassa kuin »me amerikkalaiset». Se ei minua huolettanut, sillä huomasin pian, että kotimaani oli antanut hyvät eväät myös ulkomailla opiskelua silmällä pitäen. Sen sijaan

ongelmallista oli se, että jouduin jatkuvasti kysymään itseltäni mikä opetusaineiksessa on yleispätevää ja mikä siinä on amerikkalaiselle yhteiskunnalle ominaista, ympäristöstä johtuvaa. Luultavasti se seikka, että luetteloinnin ja luokituksen opettajani Paul Winkler oli syvästi kiinnostunut luokituksen ja asiasanojen välisestä suhteesta ja asiasanojen merkityksistä eri kielikulttuureissa sekä se, että juuri hänen kanssaan keskustelin paikallisuuden ja kansainvälisyyden välisistä suhteista, johdatti minut pitkäksi aikaa pitämään nimenomaan bibliografista toimintaa ja sen perusteita lähes ainoana yleispätevänä kirjastotieteen aineksena. Vanhetessa olen viisastunut, ainakin vähän.

Kirjastolaitos, sellaisena kuin se jossain maassa ilmenee, on kulttuuriympäristön ja yhteiskuntakehityksen tuote. Niiden muuttuessa kirjastotoiminnan ilmiäsu — fenotyyppi — muuttuu. Sen sijaan kirjastotoiminnan perusasua — genotyyppi — on muuttumaton: Se on toimintaa, joka kaikissa olosuhteissa pyrkii liittämään ihmiset niihin dokumentteihin, joita he eri tarpeidensa tyydyttämiseksi haluavat käyttää. Genotyypissä keskeistä on käyttäjien subjektiivisuus, heidän vapaa tahdonsa. Fenotyyppi määräytyy yhtäältä käyttäjäsubjektien kuulumisesta tiettyyn kulttuuriympäristöön ja tiettyyn yhteiskuntajärjestelmään, toisaalta siitä minkälaisia dokumentteja ympäristössä on tarjona ja mitä niistä eriytetään kirjastokokoelmiksi.

Opetuksessa tulisi toisaalta kyetä erottamaan ilmiäsuun ja perusasun elementit toisistaan ja toisaalta osoittamaan ne kulttuuriympäristön ja yhteiskuntajärjestelmän tekijät, jotka vaikuttavat ilmiäsuun. Itseasiassa tällainen opetusalan määrittely pitää sisällään myös tutkimusohjelman. 1970-luvulla suosiossa ollut vertaileva kirjasto-

tiede tarjoaa yhden lähestymistavan varsinkin ilmiäsuun koskevan ongelma-alueen tutkimiseen. Kuluneen lukuvuoden aikana saadut kokemukset ulkomaalaisopiskelijoiden opetuksesta osoittavat, että vastausten etsintä moniin heidän kysymyksiinsä on omiaan selkiinnyttämään opettajan käsityksiä paikallispiirteistä ja myös lisäämään hänen ymmärrystään ympäristötekijöiden ja kirjastotoiminnan välisistä suhteista, erityisesti suhdeverkon monimutkaisuudesta.

Tällaiset kouluttajien oppimiskokemukset ovat niitä aineettomiin voimavaroihin kohdistuvia lisäyksiä, joita ulkomaalaisten kouluttaminen tuo mukanaan. Kouluttajan ulkomaalaisopiskelijan vastauksia etsivästä palautteesta saamat impulssit koituvat väistämättä myös normaalin opetuksen hyödyksi. En yritä kumota Timo Talonpojan — ja monen muun — vaatimuksia aineellisten voimavarojen lisäämisestä korkeakouluille kehitysyhteistyöhön liittyvän koulutustoiminnan vahvistamiseksi. Yritän vain sanoa, että tämän toiminnan kirjanpidossa tulo- ja menopuolen tilisarakeet eivät ole yhteismitalliset.

Kirjasto- ja informaatiopalvelualan opetuksen ja tutkimuksen näkökulmasta ulkomaalaisopiskelijoiden koulutus on kansainvälisyyttä, joka johtaa paremmin ymmärtämään ja analysoimaan omaa paikallisuutta. Paikallispiirteiden tunnistamisen tulisi auttaa ulkomaalaisopiskelijoita heidän palatessaan rakentamaan kirjastotoimintaa omaan kulttuuriinsa ja yhteiskuntaansa. Kansainvälisyys ja paikallisuus osoittautuvat tässä katsannossa toisiaan hedelmällisesti täydentäviksi lähestymistavoiksi.

Tampereella 21. 6. 1987

Marjatta Okko